

„Megtanultam odafigyelni...”

Kepes Andrással beszélget Kovács Nóra és Fábri György

Két alkalom is indokolta, hogy beszélgessünk Kepes Andrással. Az egyik szomorú: egy éve hunyt el Boglár Lajos, a hazai kulturális antropológia legendás alakja, akivel közös produkciót készített bő évtizede. A másik vidámabb: az ősszel indul egy tizenkét részes televíziós sorozat, ami kifejezetten kulturális antropológiai megközelítéssel mutat be szokásokat, közösségeket a világ minden tájáról.

■ *Amikor Te bármilyen témában műsort, interjúkat csinálsz, az a kulturális antropológiának egy bizonyos módszertani alapjával érintkezik, hiszen, igyekszel hasonlóan megismerni, elfogadni a másik ember, csoport kultúráját, ahogy azt a kulturális antropológia is megteszi saját módszertanával. A televíziós műsorkészítésben tudad-e alkalmazni ezeket a tapasztalatokat, amik a kulturális antropológia módszertanában találhatók?*

■ A kulturális antropológiával én csak felszínesen foglalkoztam. Pontosan olyan amatőr vagyok benne, mint mondjuk a pszichológiában, amit szintén szívesen olvasgatok. Az előéletemnek része volt ugyan a „terepmunka”, mert úgynevezett diplomata gyerek voltam, akárcsak Boglár Lajos, iskoláimat különböző földrészekeken végeztem. Libanonban, Bejrútban francia iskolába jártam, de arab osztálytársaim is voltak. Argentínában, Buenos Airesben, ahol a kamaszkoromat töltöttem kreol, indián és olasz gyerekekkel jártam. Természetes volt, hogy meg kell ismernem őket, és el kell fogadtatnom magam velük. Egyetem után az Egyesült Államokban voltam ösztöndíjjal, tanultam, tanítottam és kutattam az egyetemeken. Tehát nagyon különböző kultúrákban nőtem fel, és a munkám során is rengeteget utaztam Afrikától Ázsián át Amerikáig. De elsősorban a gyerekkorom és a kamaszkorom kényszerített rá, illetve segített abban, hogy megtanuljak figyelni az emberekre.

■ *És mit végeztél az egyetemen?*

■ Magyar–spanyolon kezdtem, aztán magyar és esztétika szakon végeztem. A DLA-t a Színművészeti Egyetemen védtem meg.

■ *Akkor szociológiával nem foglalkoztál?*

■ Annyiban foglalkoztam, hogy amikor a budapesti bölcsészkarra jártam, még nem létezett önálló esztétika szak. A szociológiát a szociológushallgatókkal, a filozófiát a filozófushallgatókkal tanultam. Első éves koromban főként a latin-amerikai kultúrához vonzódtam. A kubai költészet afrikai hatásai érdekelték, főként Nicolas Guillén verse-

iben. De föl lehetett izgatni az obi-ugor medvénekekkel is. Emlékszem, az 1929-es Etnográfiai Közöny olyan mély benyomást tett rám, hogy a finnugor tanszéken próbáltam rávenni, írjam oda a szakdolgozatomat. Akkoriban a kulturális antropológia nálunk még ismeretlen fogalom volt, de úgy tűnik, az érdeklődésem már akkor is abba az irányba hajtott.

■ *És visszatérve az újságírásra, tévészésre, mikor adódott az első olyan alkalom, amikor fel tudta használni az ezirányú érdeklődésedet?*

■ Az érdeklődésem folyamatosan kísért, noha a kulturális antropológiával igazából akkor találkoztam, amikor 1993-ban megismertem Bucit. Már a 70-es években, amikor a Magyar Rádióban dolgoztam, sokat utaztam Dél-Amerikában. Riportokat készítettem Argentínában, Peruban, Brazíliában, Mexikóban, Kubában. A modern kultúra és a népi kultúra kapcsolata érdekelt az irodalomban, az építészetben és a képzőművészetben. Később, 1980-ban, amikor az MTV-nek forgattam Spanyolországban, akkor meg elsősorban az elnyomott kis kultúrák, a baszk és a katalán kultúra foglalkoztatott. Ezekben a területeken készítettem első önálló filmjeimet. Nagyon izgalmas időszak volt, közvetlenül a frankóizmus bukása után. Franco idején a katalánok és a baszkok nyilvánosan az anyanyelvüket sem beszélhették. A hetvenes, nyolcvanas években a baszk és a katalán fiatalok intenzív tanfolyamon tanulták az anyanyelvüket és a kultúrájukat, hogy aztán iskolákban taníthassák a kicsiknek. Több évtizedes elnyomás után generációk ébredtek rá arra a kultúrára, amiről nagyszüleiktől is csak titokban hallottak. Amikor jelenlegi sorozatomra, a Világfalura készültem, elővettem azokat a riportjaimat, amiket közel másfél évtizede forgattam Afrikában. Akkor derült ki számomra, hogy én már akkor is ezt a műsort terveztem. A régi nyersanyagból komplett jeleneteket tudunk használni a mostani sorozatba.

■ *Akkor ez logikusan vezetett el a Bucival való szakmai találkozásig.*

■ Boglár Lajos akkor már hosszú ideje készített antropológiai tárgyú filmeket. Korábban néprajzi filmnek, dokumentumfilmnek, filmes dokumentációnak vagy valami hasonlónak nevezték, ma úgy mondják: vizuális antropológia. Vagyis egy antropológiai jelenség tudományos megfogalmazása, képi eszközökkel. Én mindig televíziós műsorokat készítettem, aminek célja nem a tudományos megfigyelés és dokumentálás, hanem a kulturált szórakoztatás és ismeretterjesztés volt. Buci a képernyőről ismerte a munkáimat, azért üzent egy közös ismerősünkkel, hogy szívesen dolgozna velem. Kétféle megközelítésből néztük ugyanazt az eseményt. Ő, ha csak nézőként is, de ismerve az én szakmámat. Én viszont alig ismertem az övét. És folyamatosan küzdöttem a lelkiismeretemmel, hogy vajon tudok-e olyan filmet készíteni, ami elég szórakoztató ahhoz, hogy megnézzék a nézők, de nem olyan szakszerűtlen és bárgyú, hogy Buci és a többi antropológus előtt szégyellnem kellene. Szakmai-erkölcsi szempontból a mostani sorozatomban is az a fő kérdés számomra, meg találom-e a megfelelő arányt az élvezhető televíziós műsor és a tudományos is elfogadható produkció között. Miközben a televíziós műsorkészítő és a szakma iránt érdeklődő bölcsész megközelítései folyamatosan ütköznek bennem. Az előbbi folyton „butítaná” a műsort, hogy a nagyközönség számára emészthetőbbé tegye, az utóbbi folyton mélyítene, és információk tömegével zsúfolná agyon.

■ *Akkor Te már befutott tévés voltál. Hogy keresett meg téged Boglár Lajos?*

■ Egy televíziós kolleganóm közvetített. Ő szólt nekem, hogy Buci egy öreg indiánt szeretne hazahozni Francia Guyanából, és örülne, ha vele mennék. Rögtön kaptam az ötleten. Ám amikor felhívtam telefonon, közölte, hogy egy héten belül indul. Brazílián keresztül megy francia Amazóniába. Ha időben el tudom intézni az oltásokat, repülőjegyet, vízumot, veszek magamnak bakancsot, törő, hálósákokat, találkozhatunk a cayenne-i reptéren. Majd együtt veszünk függőágyat és moszkítóhálót. Úgy hangzott az egész, mint egy Rejtő-regény. Hozzátette, hogy nem vihetek magammal operatőrt, mert nem lesz hely a csónakban, és egyébként sem lehet egy stábbal megzavarni az indián falu életét. Megállapodtunk, hogy mindketten viszünk magunkkal egy kis amatőr kamerát. És ki-ki leforgatja a saját filmjét. Ő szakmai filmet forgat, én pedig tv-filmet, az Apropó című sorozatomba.

■ *Tanított téged?*

■ Úgy tanított, hogy beszélgettünk. Amennyire tudom, a tanítványai is ezt a nagyon finom módszert követte. Én meg ráadásul már akkor is jócskán elmúltam negyvenéves. Nyilván nem akart velem tanár urat játszani. Egy-egy félmondatából, a rezdüléseiből, szorongásaiból, tréfálkozásából jöttem rá, hogy egy-egy helyzetben hogyan kell viselkedni. Emlékszem, St. Laurent-ban jártunk, ahova a franciák a legelvetemültebb bűnözőket szállították, a városban sétáltunk Bucival és Wayamannal, az öreg indiánnal. Az egyik teraszon rettenetes külsejű idegenlégiosok iszogattak. Én boldogan fogtam a kamerámat, hogy felvegyem őket, mire Buci odasúgta, hogy ezek az emberek nem azért jöttek el a világ másik végére, hogy lefilmezzék őket. Már abból is bajunk lehet, ha meglátják, hogy egy indiánnal sétálunk. Olyan rasszisták, hogy pusztán ezért belénk köthetnek. A Maroni partján akkor figyelmeztetett, amikor bonikat akartam filmezni. A szökött afrikai rabszolgák őserdőben élő leszármazottai olyan morcosan reagálnak a kamerára, hogy a kutatók se tudnak róluk felvételeket készíteni. Én, ha forgatok, annyira szeretnék jó anyagot csinálni, hogy minden félelemérzetem megszűnik, és örültségek is képesek vagyok. Nem tudom, mi lett volna velem Buci bölcsessége nélkül. De más helyzetekben is tanított. Egy alkalommal arról kérdeztem Wayamant, szerinte milyen veszély leselkedik a fehér emberre az őserdőben? De Wayaman értetlenül nézett rám. – Nem jól kérdez – figyelmeztetett Buci. – Figyelj csak: Mi történt Brown professzorral? – Megmarta egy kígyó – felelte Wayaman. – És mi történt Smith professzorral? – folytatta a kérdést Buci. – Belelépett egy skorpióba – válaszolta Wayaman. – Na, – kapcsolódtam be én is diadalmasan – szóval milyen veszély fenyegeti a fehér embert? Wayaman ismét értetlenül nézett rám. Akkor jöttem rá, hogy Buci arra tanított meg, hogy a wayanák nem általánosítanak olyan könnyen, mint mi. Mert Brown professzort speciál megmarta egy kígyó, Smith professzor belelépett egy skorpióba, de ebből semmi nem következik. Mert nekünk például semmi bajunk nem történt.

■ *Szerinted ő vett-e át valamit a te tévés szemléletedből, szokásaidból, rutinjaidból?*

■ Nem hiszem. Ő antropológiai dokumentumfilmet készített. Nem akart televíziós lenni. Ezért hívott engem. De primán tudtunk együtt dolgozni. Arra biztatott, hogy én a saját nézőpontom szerint meséljem el a történetet. Megadott hozzá minden tudományos

hátteret, amire szükségem volt, sőt poénokat is adott. És büszke voltam rá, hogy ő is felhasználta néhány ötletemet a tudományos dolgozatában. Amikor én elkészítettem a műsort, szakmailag ellenőriztettem vele, mert nem szerettem volna, ha valami ostobaság marad benne, ami az ő számára kínos lehet. De ő nem tartotta fontosnak, hogy megmutassa a tudományos változatot, mert – teljes joggal – nem érdekelték a televíziós szempontok. Nem az volt a célja. Pontosan tudta, hogy mit akar.

■ *Mi volt ebben az együttműködésben az üzlet nektek külön-külön?*

■ Bucinak az volt benne az üzlet, hogy az a tudományág, ami a szerelme volt, aminek élt, kapott egy óriási publicitást. Ezért hívott magával. De nyilván az is jól jött neki, hogy repülőjegyekkel, szállásköltséggel az én produkcióm is hozzájárult a tudományos úthoz. Számomra pedig jó műsortéma volt, életre szóló élmény és pályám egyik legnagyobb sikere. Azóta a kulturális antropológiát az egyik létező legfontosabb tudománynak tartom. Azt gondolom, ha ezt a tudományt sikerülne megfelelően népszerűsíteni, az emberek nem csak másokat értenének meg jobban, hanem saját magukat is. McLuhan szerint a televízió segítségével ma már olyan gyors az információáramlás, mintha valamennyien egy faluban élnénk. Ezt nevezte ő „Világfalunak”, ami most induló sorozatom címét adta. De hiába zsugorodott össze a világ, az emberek mégsem értik egymást. Nem csak az egymástól távol élő kultúrák képtelenek szót érteni egymással, az emberek gyakran saját szomszédjukat sem értik. Egy-két éve Gödöllőn egy kórházban azért vertek össze rendőrök egy roma családot, mert azt hitték, randalíroznak. Holott a szerencsétlenek egy családtagjukat gyászolták. A rendőrök pedig nem ismerték a roma szokásokat. De a magyar lakosság akkor is zavarba jönne, ha a magyar népszokásokról, hagyományokról kérdeznék őket, ami nem egyszerűen kultúrtörténeti vagy műveltségi kérdés, hanem töredékekben benne él a hétköznapi viselkedésmódunkban is, és meghatározza azt. Én annyira elfogult vagyok a kulturális antropológiával és a kommunikációval, hogy mindkettőt kötelező tantárgyként oktatnám az óvodától kezdve. De nem a történetét és az elméletét, hanem nagyon szórakoztató és gyakorlatias formában a szemléletét. Az óvodások naponta hajba kapnak a játékaikon, konfliktusba kerülnek egymással, az óvó nénivel, szüleikkel. Ezeket a helyzeteket kitérően lehetne elemezni számukra játékok, mesék, filmek segítségével. El lehetne mesélni nekik, hogyan reagálnának a gyerekek egy hasonló helyzetben, más kultúrákban. Az iskolások, gimnazisták számára pedig, a hétköznapi helyzeteken kívül ott van példatárként az egész világirodalom és a filmtörténet. De szerintem az RTL Klubon, október elején induló tizenkét részes sorozatunk is kiváló vitalap lenne ilyen iskolai órákhoz.

■ *Ebben az edukációs folyamatban a televíziónak is van némi szerepe. Az is világos, hogy egy műsor nem változtat meg semmit, de mondjuk a Francia Guyanában tizenkét éve forgatott műsorotok után a kulturális antropológia akár módszerként, akár kifejezésként, akár megismerési módként elterjedhetett nálunk? Felkeltettétek az emberek érdeklődését?*

■ A Wayaman apóról készített film arról szólt, hogy miként viselkedik egy magunkfajta, úgynevezett civilizált ember, mint Buci és én, a természeti körülmények között, és mit szól egy ágyékkötős bölcs indián „Luis falujához”, vagyis Magyarországhoz. Wayaman jó riportalany volt, mert az öreg hihetetlenül intelligens, Buci pedig hálás partner volt.

Már a francia felvilágosodás korában eljátszottak azzal a gondolattal, hogy mi lenne, ha egy ősemlék szemszögéből figyelnénk a dolgokat. Az Apropó, civilizáció a felszínen kicsit erre a modellre is rájátszott, de igazából számomra az volt a cél, hogy a nézők megszeressék és elfogadják Wayamant. Azt szerettem volna, ha elgondolkodnak rajta, hogy a világot nem csak úgy lehet nézni, ahogy mi látjuk. Hogy úgy álljanak fel a tévé előtt, hogy „milyen kedves, bölcs ember volt ez az öreg indián”. Ez nem kulturális antropológiai nézőpont, de nekem ez volt a fontos. És azt gondolom, hogy ez sikerült. Ezt a filmet nagyon szerették az emberek. Meg én is. Ha harmincéves pályafutásomból csupán három filmet említhetnék, ez mindenképp köztük lenne.

Ez akkoriban beszédtéma volt. Én úgy éreztem, hogy nem csak az ment át belőle, hogy milyen fura dolog látni egy bennszülött embert villamoson, hanem a film üzenete ment át.

Maga a történet is roppant hálás: egy professzor úgy dönt, hogy az őserdő mélyéről elhoz egy ágyékkötős indiánt. Hogy ez egyben tudományos kísérlet is volt, az meg egyszerűen kivételes kegy. Más kultúrákban is sokat forgattam. Készítettem például riportfilmet Kenyában arról, hogy miként képesek békésen együtt élni a különböző vallások és kultúrák: a keresztény, a muszlim, a hindu, a szikh és a természeti vallás. Sajnos, azóta ez már ott sem működik. Forgattam India déli részén egy mesterséges faluban vagy kisvárosban, amit egy indiai guru Sri Aurobindo köré szerveződött európai értelmiségiek alapítottak és működtetnek, hogy életmód mintát adjanak a világ egyik legszegényebb területén. Forgattam filmet a kanadai Sziklás-hegységben egy magyar származású feketeláb indián spirituális vezetőről. Készítettem műsort a dalai lámáról és környezetéről, és így tovább. Valamennyi sikeres volt a maga módján, de egyik se volt olyan szerethető történet, mint Wayaman apóé. Ilyen csak egyszer-kétszer adódik egy életben. És van, akinek egyszer sem. De számomra az is nagy öröm, hogy több filmem bekerült tananyagként az oktatásba: a Műszaki Egyetemen éppúgy használják egykori műsoraimat, mint az Iparművészeti Egyetemen, a Bölcsészkarok pszichológia, antropológia, kommunikációs és média tanszékén. A kultúralt televíziózásban számos olyan produkció készül, ami ugyan nem tudományos megközelítésű, de ha szakmailag hiteles és korrekt, jól kiegészítheti a tudományos eredményeket. Nem tudom, vette-e valaki a fáradságot valaha, hogy összegyűjtse és rendszerezze azokat az értékeket, amelyeket hasznosítani lehetne az oktatásban. Végül is, az oktatás is, a közszolgálati televíziózás is a mi zsebünkben megy.

■ *A most induló sorozatodban milyen formában folytattad ezt a fajta televíziózást?*

■ Ezúttal tucatnyi témát választottam a hétköznapi kultúrából: párkapcsolat, gyerekhez való viszony, táplálkozás, szellemvilág, tisztálkodás, szórakozás, lakótér. Arra voltam kíváncsi, mit tanulhatunk abból, ha összehasonlítunk különböző kultúrákat. Ha oszcodni akarnék, azt mondanám, amolyan összehasonlító kulturális antropológia. De nem az, mert a szempontjaim vállaltan szubjektívek. Negyven éven túl az ember már kicsit elbizonytalanodik magában, hogy elég okosan él-e. Hogy csak így lehet-e élni? Ez izgatott. Azzal a gondolattal el szoktunk játszani, hogy mi lenne, ha gazdagok volnánk, ha mi lennénk a monacói herceg. De azzal kevésbé, mi lenne velünk, ha a bombayi nyomornegyedbe születnénk vagy a mongol sztyeppén, esetleg az Andokban egy kis indián faluban. Engem ez érdekelt. Milyen lenne a párkapcsolatom, ha nem egymás után lett volna három feleségem, hanem egyszerre, mint Allahnak, Marokkóban.

Tucatnyi kultúrát hasonlítottam össze, távoli földrészekét és Kárpát-medencei kultúrákat: csángót, oláh cigányt, ortodox zsidót. Fantasztikus párhuzamok és különbségek derültek ki. Egy kis perui indián faluban például pontosan olyan rituális hajvágási ceremóniát forgattunk le, mint Budapest belvárosában egy ortodox zsidó közösségben. De Mongóliában is hároméves korban vágják le a gyerekek haját. Sőt Indiában is van hasonló szertartás. A halottakkal kapcsolatos ősi szertartások, például a közös étkezés az elhunyt szellemével, szintén megvan egymástól távoli kultúrákban, Dél-Amerikában éppúgy, mint a sinto-buddhista temetőkben. Gyanús volt számomra, hogy létezhet valamilyen párhuzam a mongol sámánista ovok és a zsidó temetkezési helyek között is. Bármelyik mellett elhaladunk, illik egy követ tenni rá. Utánaolvastam, és végül találtam utalást Scheiber Sándor professzornál. A mongol sztyeppén látott egyik főzési módszer, hogy tudniillik forró köveket dobnak az étel közé, éppúgy megtalálható Peruban, sőt Polinéziában is. De sorolhatnék példákat a tisztálkodásból, párkapcsolatból, szellemvilágból, a vallásokról, erkölcsi elvekről nem is szólva. Ezek vajon véletlenek? Vagy eddig felderítetlen rejtett kapcsolatok? Persze magyarázatul szolgálhat a vándorláselmélet is, hogy az Afrikából származó ember, ahogy fokozatosan elterjedt a világon, magával vitte a tudását is. De ez a több tízezer vagy több száz ezer éves leletekből aligha derülhet ki. A meglepő hasonlóságok többségével az antropológuskutatók sem tudnak mit kezdeni. Ahogy jártam a világot, egyszer csak azt éreztem, hogy az emberiségnek van egy nagy közös tudása, amire ráakódtak a civilizációk. És amikor elkezd az ember a civilizációkat levakarni róla, egyszer csak kiderül, hogy az emberiség gondolkodásmódja mindenütt rokon vagy egymást kiegészíti. Hogy a nagy kérdésekre a választ csak közösen találhatjuk meg. Csak az a baj, hogy elfelejtettünk kérdezni. Folyton csak válaszokat akarunk adni. Mert azt hisszük, nálunk van a válasz. Lehet, hogy a kutatók többsége az eszmefuttatásomon csak mosolyog. De számomra ez roppant rokonszenves. És minthogy én csak egy újságíró vagyok, megengedhetem magamnak, hogy higgyek rokonszenves elméletekben. Úgy érzem, ez alatt az egy éves utazás alatt, többet tanultam, mint az egyetem öt éve alatt. Gondolkodásmódban, emberségben, tudományban, bölcsességben, akár személyes élet-tapasztalatban is.

■ *Amikor forgattál, jártad a világot és erre a sok tapasztalatra szert tettél, akkor ez a tanulási folyamat, amit említettél, hozott-e olyan tanulságokat, melyek túl azon az általános belátáson, amit most említettél, az oktatásban, a kulturális antropológiában is helyet kaphatnának?*

■ Csak amennyiben az oktatás arra is szolgál, hogy a személyes életet is segítse. Mert szerintem jó lenne, ha arra is szolgálna. Az utazásom óta, a párkapcsolatról is másként gondolkodom. Én a harmadik házasságomban élek, öt gyermekem van. Mindig próbáltam magyarázatot keresni arra, mitől nem működtek korábbi kapcsolataim. És egyáltalán, miért nem működnek a párkapcsolatok a nyugati kultúrában. Akkor jöttem rá, amikor az Andokban elkezdtem beszélgetni az indiánokkal, hogy ők hogyan gondolkodnak erről. Kiderült, hogy az ősi andoki nyelveken, a quechuában és a guaraniban létezik egy külön szó arra, hogyha egy férfi és egy nő összeházasodik. Tulajdonképpen azt mondhatnánk, egy egyes szám negyedik személyű személyes névmás. Mert náluk, ha egy férfi és egy nő, néhány hónapos próbaházasság után úgy dönt, hogy összeházasodik, nincs többé válás, és egy személynek számítanak. Kölcsönösen megölik egymás

egoját és egy újat, egy közöset hoznak létre belőle. Mi itt Nyugaton, ha valakit nagyon szeretünk, úgy szólítjuk, „életem”, ők úgy becézik egymást: „halálom”. Az egoja halála. A nyugati kultúrában, mi a személyiség bűvöletében élve azt gondoljuk, akkor működik jól egy párkapcsolat, ha mindkét fél megőrzi függetlenségét, és egymás személyiségét kölcsönösen tiszteletben tartva élünk egymás mellett. Ezt tekintjük szabadságnak. Az inkák utódai ösközösségi társadalomban élnek. Négyezer kétszáz méter magasságban, a kis indián faluban, ahol jártam, még ma is közös a föld, és minden munkát közösen végeznek. Ők a szabadságról is másként vélekednek. Ők úgy gondolják, hogy ha az ember önként társul egy másik személlyel, aki társa, párja, segítője az életben, akivel közösen nevelik az utódokat, az nem korlátozza a személyiségét, inkább kiteljesíti. Ez a szabadságnak egy magasabb formája. De a párkapcsolataink szempontjából az is elgondolkodtató volt, amit muszlim, többnejű családokban tanultam. Egy férfi és három feleség: ezt egy felszabadult nyugati nő megalázónak tartja. De amikor kenyai muszlim ismerősömnek említettem, felcsattant: Miről beszélnek? Ő ismer európai embereket, valamennyinek van egy-két szeretője, csak titokban, megalázó módon. Azok is többnejűek. És, ha megunják a feleségüket, akkor otthagyják őket a gyerekekkel, és a nő ott marad az anyagi és érzelmi kiszolgáltatottságban. Ő három feleséggel él, valamennyit egyformán ellátja, és nincsenek titkos útjai. Mert Allah nem engedi, de három feleség mellett energiája se lenne rá. A nyugati kultúrában – nagyon kevés példaértékű kivételtől eltekintve – a házaspárok, amikor a gyerekek felnőnek és kirepülnek, egyszerre ráébrednek, hogy valójában évtizedek óta semmi más nem tartja őket össze, csak a gyerek. Addigra általában már nyugdíjasok, a munka se foglalja le őket, nincs közös téma, csak ülnek otthon és marják egymást. De képzeljünk el egy családot, ahol kirepül a tizennégy (!) gyerek, és ott marad három asszony és az öreg férj. És a három asszony, mint három nővér segíti egymást, és közösen látják el a 92 éves Abdullah bácsit, aki 62 volt, amikor a 18 éves Aishát elvette. Az asszonyok szabadon mászkálhatnak a városban, mehetnek az unokákhoz, elég, ha az „ügyeletes” otthon marad. Régen az asszonyok azon versengtek, hogy ők legyenek, akivel Abdullah este ágyba bújik, most már nem bánják, ha az öreg a másikkal tölti az éjszakát. És élnek, mint egy vidám öregek otthonában. Lám valamennyi családszerkezetnek, modellnek megvan a logikája. Nagyon sok kamaszt megkímélne a sorozatos csalódástól, ha az iskolában kielemeznék, milyen különböző párkapcsolatok léteznek az eltérő kultúrákban, melyik milyen logika alapján fejlődött ki és működik.

■ *A sokféleséget vagy a hasonlóságot érzed meghatározónak ezekben a jelenségekben?*

■ Ugyanarra a kérdésre életmódtól, éghajlati és szociológiai viszonyoktól függően ugyan más és másféle válaszokat kapunk, de nincs jó vagy rossz válasz. A válaszok nagyon sokrétűek, és minden válaszon érdemes elgondolkodni, és minden válaszból lehet tanulni. Az lenne jó, ha a sok, felfuvalkodott európai szemléletű műsor után egy olyan sorozatot sikerülne letenni az asztalra, amit az emberek megnéznének egy kereskedelmi tévén is. Mert ez nagy kihívás – tekintve, hogy kereskedelmi televízió és elég későn lesz az adás. De az lenne jó, ha az emberek azt mondanák, a mostani sorozat hőseire is, amit Wayamanra mondtak: „de jó fej ez a kis öreg indián!”. Ha idáig eljutunk, akkor már megérte.

■ *Azt hiszem, nem két, hanem három szempont van: az egyik a szakmai, tudományos igényesség, a másik a médiának a szempontja, hogy nézzék meg sokan, és a harmadik, ahogy Te is említetted személyesen, de általánosítva is igaz, hogy egyfajta értelmiségi felelősségtől indítottatott üzenet is elérkezzen a nézőközönséghez. Ez a három szempont nagyon tudja ütni egymást. A filmben ez mennyire érhető tetten?*

■ Nagyon korrekt volt az RTL Klub, nem kötött ki nézettséget. Valószínűleg számukra ez inkább amolyan presztízsműsor. Én szerettem volna, ha korábbi adásidőben sugározzák, mert fontosnak tartom, hogy lássák. Ahogy említettem, úgy érzem, ezek a filmek alkalmasak lennének vitaindítónak akár egy izgalmas középiskolai osztályfőnöki órán is. Meg egyébként is úgy gondolom, hogy élvezné a nagyközönség is. A párkapcsolat, a családi élet, a lakótér, a tisztálkodás, a szellemvilág, a halálhoz való viszony, mind olyan téma, amin érdemes elgondolkodnia. Különösen egy ilyen társadalomban, ahol a nyitottság még nem számít mindennapi kenyérnek. Ezért is gondoltuk úgy a munkatársaimmal, hogy legyenek a filmek viszonylag rövidek, szórakoztatók, pergők és közérthetők. Tehát nem az RTL Klub követelte ezt. Az értelmiségi felelősség egybeesett a kereskedelmi televíziós érdekekkel. Azt szerettük volna, ha minél több emberhez eljut. A tervek szerint hamarosan DVD-n is megjelennek a filmek. Tervezek jövőre egy könyvet is, ami szintén nem lesz tudományos munka, de mindenképpen mélyebb lesz, mint ezek a műsorok. Hiszen egy néhány tízezer példányban megjelenő könyv nyilvánvalóan más műfaj, mint egy kereskedelmi csatornán futó, szórakoztató, ismeretterjesztő sorozat.

■ *Felmerült-e benned, hogy a filmed kapcsán néprajzos, kulturális antropológus körökben felvetődhetnek kérdések, viták, kritikák?*

■ Bizonyára így lesz. De a szakemberek is tudják, hogy én nem vagyok kulturális antropológus. Ha szakmailag korrekt lesz, nekik is hasznukra válik egy kulturális antropológiát népszerűsítő műsor. A korábbi filmjeim többségét szerették a szakemberek is. Most is mindent megtettem azért, hogy tisztességes munkát adjak ki a kezemből. Alaposan készültem, és fiatal kulturális antropológusok dolgoztak mellettem. Feladtunk egy hirdetést, 80-an jelentkeztek. Ebből szűrtük ki azt a két lányt, akik a legközelebbi munkatársaim lettek, illetve azokat a fiatalokat, akik az anyaggyűjtésben, szervezésben segítettek. És az is biztonságot ad, hogy mindenhova olyan külföldi barátommal utaztam, akik abból a kultúrából érkeztek Magyarországra.

■ *Akkor úgy gondolod, hogy ez a két tudás: a tévés és a szakmai összehozhatók egymással?*

■ Merem remélni. Az egyetlen félelmem, nehogy elsuhanjon a sorozat két célpont között. Hogy annyira nem lesz okos és mély, hogy megszólítson egy érzékenyebb, a világot mélyebben megismerni kívánó közönséget, de annyira szórakoztató se lesz, hogy azok a nézők megnézzék, akik este 11 körül már nem szeretnek gondolkodni. Bár az előbbiekre aligha számíthatok, hiszen azok már rég nem néznek tévét, különösen nem kereskedelmi csatornát.

■ *Milyen nézettségre számítottok?*

■ Nem szívesen mondok számokat, mert számon kérik. Az én generációm húsz évvel ezelőtt, amikor csak másfél csatorna volt, hozzászokott, hogy a műsorainkat három-négymillió ember nézte. Ez még kulturális műsorok esetén is így volt. Lassan megtanulok megelégedni néhány százezer nézővel. Annyi biztosan lesz. És ez jó arány, ha azt vesszük, hányan néznek ilyen jellegű műsort egy kábelcsatornán vagy akár a közszolgálati csatornákon. Egy mozifilm nézőszámáról, egy könyv vagy egy folyóirat példányszámáról nem is szólva.

JÁSZAI MARI.

Jászai Mari (képeslap)